

Dr. Ulrich MATTHIAS:

Az eszperantó az egyház új latinja?

Magyar nyelvű kiadvány – 2010-ben,
Kiss Horváth József gondozásában. 83 l.
Kiadja a Magyarországi Eszperantó Szövetség

ISBN: 978-963-571-473-5

Terjedelem: 87 l.
Magyarországi ár: 500 Ft

(Wacha Balázs könyvismertetése)

Ulrich Matthias 1999-ben németül, 2001-ben eszperantó nyelven jelentette meg nem hosszú, de tartalmas, sokadatú könyvét, melynek (a 2001. évi kiadás szerinti) címe Zamenhof nemzetközi nyelven: *Esperanto – la nova latino de la eklezio*. A magyar cím ez lett: *Eszperantó az egyház új latinja?* – Az eszperantó nyelvű cím inkább csak *felveti a kérdést*, a magyar cím némileg talán azt is sugallja, hogy a dolog – kérdéses.

Vajon a fordító személyes, szelíd szkepszise akaratlanul szivárgott itt be a fordításba? A címszerű kérdés - *nem tagadás*, de egy pillanatra már a kezdet kezdetén *elgondolkodtat*. Előrebocsátom, hogy a szerző is igyekszik *több irányból* megvilágítani kérdését: nem reklámot művel, hanem több szempontú áttekintést ad.

A magyar kiadásban a cím két sorba van tördelve, felül és középen, külön áll ez: *Eszperantó*. A szerző érdeklődésének homlokterében mindvégig az eszperantó nyelv áll. Minden más: a világ nyelvi kérdései, az *egyházak viszonyai*, a *katolikus egyház utóbbi évtizedei*, az *Európai Unió nyelvi kérdései*, a világ nyelvi és kulturális *sokszínűségének politikai kérdései* - mindez az *eszperantóval való kapcsolatban* említetik.

Műfaji, tematikai és történeti besorolása a műnek, többrétűsége, nem könnyű. – Az egyetemes nyelv eszméjéről szóló (2.) fejezet (13. l.) akármilyen – az eszperantóval foglalkozó, szélesebb közönséghez szóló könyv elején megállná a helyét. A fejezet átemelhető volna például a turisztikai vagy a tudományos, zenei stb. alkalmazásról szóló műbe is.

Mint láttuk, ez a figyelemre méltó munka 2010-ben több más fordítás után, a *Magyarországi Eszperantó Szövetség* kiadásában jelent meg, *Kiss Horváth József* fordításában és *kiegészítéseivel*. A kiadványt az eszperantó egyházi alkalmazásának régóta szorgalmazó *dr. Jakubinyi György* érsek vezette be; a kötet megjelenését támogatták a következők: *dr. Jakubinyi György*, *dr. Bíró László* (püspök), *dr. Szénási Sándor*, *Kóbor Lajos*, *Kele Pál*, *Szép Attila*.

A cím egyházat mond, dr. Jakubinyi György, aki tehát maga sokat tett az eszperantónak a katolikus egyházban való alkalmazása érdekében, a könyvhöz írt előszavában a katolikus egyház és az eszperantó viszonyát állítja előtérbe. Ulrich Matthias a könyv egészében azonban s kiegészítéseiben Kiss Horváth József, lényegi, jól követhető ismeretet ad, *más egyházak és más nyelvi kérdések területéről* is. Matthias részletesen szól a *nyelvtervezetek* és különösen a *megéledt eszperantó* történetéről, a *keresztény egyházaknak és az ökumenikus mozgalomnak* az eszperantóval való kapcsolatáról.

A kiadványnak az átfogó jellegét legegyszerűbb a címek szemelgető felidézésével érzékeltetnem: 1) Bevezetés (Jakubinyi), 2. Az egyetemes nyelv eszméje 2. 2. Az eszperantó 3. Lejzer Zamenhof 3.3. Zamenhof világképe 4. Az egyház és az eszperantó 4.5. A pápák és a püspökök viszony az eszperantóhoz 5. Az eszperantó alkalmazása a keresztények között 5.4. A Vatikáni Rádió 5.7. Ifjúsági ökumenikus táborok 5.8. Katolikus eszperantó táborok 6.1. Nyelvi helyzet az egyházban 6.3. Az eszperantó és a kulturális sokszínűség 6.5. Mélyebb megfontolások 6.6. Kritika és válaszok.

Dr. Jakubinyi György romániai, magyar, gyulafehérvári érsek előszava (melybe Jakubinyinak Horváth József némely kérdésére adott levélválasza is beleépült) felidézi az érsek személyes emlékeit, gyermekkorára (ministrálására) visszamenő kötődését a latin nyelvhez. Kitér Jakubinyi a latinnak a II. vatikáni zsinat után a katolikus egyházon belül tapasztalt fokozatos térvesztésére. 1970 körül – Jakubinyi tapasztalatai szerint – már a vatikáni oktatásban is igen gyengén volt képviselve a latin nyelv. *XXIII. János Pál szerette volna a nemzeti nyelveket és a latint egyszerre óvni*, de eredményt inkább a nemzeti nyelvek használatának szorgalmazásában ért el. *VI. Pál a latin tanulmányozására* és további használatának elősegítésére pályázatot hozott létre, Carlo Egger a latin fejlesztésére is erőfeszítéseket tesz. „A dolog azonban nem működik. A Vatikánban mindenki olaszul beszél” – állítja Jakubinyi. Ez volt az előzménye annak, hogy 1991. november 29-én és 1999. október 4-én a pápa jelenlétében Jakubinyi felszólalt azért, hogy az eszperantó a katolikus egyház nyelveként is működhessen. Közvetlen sikert, ha jól értem, nem ért el, nem fogadták el álláspontját, mégis mutatkozik „némi jele annak, hogy az egyház kész befogadni az eszperantót. Jakubinyi itt a következő eredményeket említi meg: „Vatikáni Rádió eszperantó adásai. Az eszperantóra lefordított szertartási szövegek jóváhagyása, a pápa újévi és húsvéti üdvözlétei eszperantóul, a Nemzetközi Katolikus Eszperantista Uniónak (IKUE) a Laikusok Kongregációja által való elismerése.

Ulrich Matthias a maga bevezetésében a csehországi, Sebranice falubeli katolikus eszperantó táborok üde hangulatát eleveníti fel. Idézi Mario Pei nyelvész (sokkal korábbi) szavait: Pei felhívja a figyelmet arra a szoros kapcsolatra, amely a vallás és nyelv történetében tetten érhető. A kérdés sokszor mint nemzeti és vallási identitás összekapcsolódása merül fel. Látni fogjuk, hogy Jakubinyi és Matthias inkább a *nemzetfelettség* lehetőségét és kívánalmát emeli ki, vallásban (katolicizmus, annak egyetemességével) és nyelvben (eszperantó: a határokon átívelő megértés eszméjével) egyaránt. Mindamellet, Matthias is, Jakubinyi is, a világ nyelvi és kulturális gazdaságát tisztelve ezek védelmét is szorgalmazza Matthias nem hagyja ki Tolsztoj szavait sem, amelyek szerint „... nincs keresztényebb tudomány, mint az idegen nyelveké... az eszperantó tanulása és terjesztése kétségtelen keresztényi cselekedet”. Másutt maga Matthias figyelmeztet, hogy a nyelv nem ideológia hordozója, ami persze, teszem hozzá, nem változtat azon, hogy nyilván jó, ha mindenki a maga legjobb szándékainak, a nyelven önmagán többnyire kívülálló, becsületes céljainak megvalósítása során alkalmazza az eszperantót.

Bevezetője végén Matthias kifejezi reményét, hogy a lekipásztorok és laikus testvérek odaállnak egy olyan ügy mellé, amely az „egy akol, egy pásztor” isteni terv megvalósulásának irányába mutat. A mondat némileg túlzó egységesítés vágyát is kifejezheti, esetleg ily módon félreérthető... Kereszténynek, talán katolikusnak kellene lennie az egész világnak? Vagy a kereszténység kész elhagyni dogmái egy részét, egy „ökumenikus egy akol” érdekében? Erről feltehetőleg nincs szó, és Matthias csak azt mondja, amit egymás mélyebb megértésének igényeként is megfogalmazhatnánk. Hiszen azt is tudjuk, hogy a terjesztés szándéka (akár a kereszténység terjesztéséről, akár az eszperantó elkötelezett napszámosának munkájáról, egy nyelvnek a népszerűsítéséről van szó) a most szóban forgó közegekben – az ökumenizmus jegyében – nem valamiféle nyomásgyakorlásra, hanem a párbeszéd szándékára épül.

Az egyetemes nyelvek eszméje fejezetcím sem köthető teljesen az „*egyetemes-séghez*”: a fejezetben a szerző a különféle ambíciójú *nyelvtervezetek* hosszú történetét erősen tömöríti körülbelül két oldalon. Tudjuk, hogy egyetlen ténylegesen működő nyelv sem egyetemes, az eszperantó sem, az eszperantó a 20. század elején nem „akként”, nem egyetemesként lett népszerű, hanem: nemzetközi nyelvként, a 20. század elején. Ma is ilyenként számít több figyelemre.

A szerző a nyelvtervezetokről szólva ezt mondja: „a skála bingeni Szent Hildegárd (1098-1179) titkos nyelvétől, a Lingua Ignótától a klingonig terjed, amelyet Marc Okrand amerikai nyelvész talált ki a Stark Trek című televíziós sorozat számára.” Később azonban Cyrill Brosch *ludlange* nevű, 2000-ből származó tervezetét is megemlíti.

Az eszperantó megszületését (3.1.) és az új nyelv első éveit (3.2.) bemutató fejezet az eszperantót régóta ismerőknek talán nem mond sok újat; mindenesetre jól súlyozza a történeteket.

„Íme „a vázlat”: Zamenhof életrajza; 1878: Pra-Esperanto 2; 1885: „gyakorlatilag kész a tervezet (Lingvo Internacia); 1887: Unua Libro; 1888: Dua Libro, a Volapük-klub átpártolása; a La Esperantisto újság szerepe és 1895. évi bukása, mely Tolsztojnak a folyóiratban megjelent, az eszperantót emelkedett hangnemben dicsérő állásfoglalásához kötődik.

Ezután következik: a *Lingvo Internacia* c. folyóirat sikere, az 1900-as évek franciaországi eszperantó-mozgalmának kibontakozása, majd az első kongresszus 1905-ben.

Zamenhof világvilágát a szerző összefoglalóan így jellemzi: „Olyan világot képzelt el magának, amelyben a népeket elválasztó összes akadály – legyen az nyelvi, vallási, etnikai vagy szociális jellegű – mindörökké elhárul.” Megtudja az olvasó, hogy Zamenhofnak élete során – gyermekkorában, Bialystokban, de sikerei tetőpontján, Franciaországban (1904-5 körül és utána) is – nehézségei, zavarai, félelmei voltak, mind zsidósága, mind pedig, általánosabb értelemben, vallásos eszmék nyilvánosság előtt való felvetése miatt; támadásoknak volt kitéve, újra és újra vitákra kényszerült. Helyesen emlékeztet Matthias, hogy Zamenhof a zsidó Hillel prófétára, annak általánosan elfogadható tanítására hivatkozva a különböző egyházak közös mozzanatait keresi és a vallások közötti békét is célozza. Kissé azonban elsikkad előadásában a Zamenhof által 1901-ben ajánlott hillelizmus (mely egy kicsit akkor még különbözött a később szintén Zamenhof által javasolt, homaranizmustól (1906, 1912, 1913, 1917). A hillelizmus és a homaranizmus különbsége nem nagy, a változás a hillelizmuson belül indult meg, érthető, ha sokan inkább csak szóhasználati különbséget látnak itt. Mindenesetre, a Zamenhof által először ajánlott hillelizmus (1901) még kifejezetten a zsidóság problémáinak megoldását tekintette céljának, igaz, ezt Zamenhof a zsidóság

elszigeteltségének felszámolásával, a társadalmi (vallási) határok jelentőségének feloldásával képzelte, vagyis igen erősen „nyitva kifelé”. Másfelől az is nyilvánvaló, hogy a hillelizmus az ökumenizmust nemcsak megelőzte, hanem – Zamenhof elképzelésének tágasságát tekintve – ambíciójában meg is haladta az ökumenizmus irányvonalát – attól függetlenül, hogy Zamenhof elképzelése esetleg a maga korára nézve vagy akár általában véve is irreálisnak vélhető: a kérdések nem avultak el.

Mint Zamenhof expressis verbis maga is kifejezte – a zsidóság és az emberiség problémái őt egész életében foglalkoztatták, élete egyes szakaszaiban különböző intenzitással. A Hillelizmus c. írás alcíme: *Kísérlet a zsidó kérdés megoldására*. Zamenhof úgy gondolta, hogy a részben szerinte formális vallási kötöttségek enyhítése hozzájárulhatna ahhoz, hogy a zsidók és nem zsidók közti feszültségek csökkenjenek. Ez az álláspontját nyilván fenntartotta később is, de a homaranizmust – az 1905. évi eszperantó kongresszus sikerén és tiszta nemzetköziségén is felbátorodva – később már nem köti kifejezetten a zsidókérdés megoldásának kérdéséhez: „A homaranizmus a tiszta emberségre, a népek közötti abszolút igazságosságra és egyenlőségre való törekvés”.

„Zamenhof nem volt keresztény, de rokonszenvvel tekintett a keresztény hitre és mindazokra a vallásokra, amelyek nyitottak a párbeszédre és együttműködésre” – írja Matthias. Valóban, Zamenhof elfogadta, hogy az emberek többé vagy kevésbé ragaszkodnak a különféle vallási formákhoz, mert a közös erkölcsi jóra való törekvést és a testvériség igenlését tartotta lényegesnek. Matthias ugyanakkor, mint utaltam rá, nem mondja el világosan, hogy Zamenhof bízott benne: a homaranizmus segíteni fogja az emberiséget abban, hogy a lényeges normák tovább tisztuljanak, megszilárduljanak. Vagyis bár Zamenhof valóban megértette, elfogadó rokonszenvvel szemlélte a keresztény hitet és más vallásokat, de meg is akarta haladni az összes vallást (beleértve a zsidó vallási irányzatokat és a keresztény vallásokat is), minthogy ezek hagyományaikhoz túl szorosan ragaszkodva, szerinte megmerevedtek. Állást foglalt Zamenhof amellett is, hogy az emberek – egyéni meggyőződésük alapján – elhagyhassák a hagyomány azon elemeit, amellyel valamilyen okból már nem értenek egyet.

Korábban Matthias németül, illetve eszperantóul is felidézte, a mostani kiadásban magyarul Kiss Horváth József szó szerinti fordításban közli Zamenhofnak a következő néhány, igen lényeges mondatát a *Homaranizmus* c. írásból: „Én minden emberben csupán embert látok, és minden embert csak saját értékén és cselekedetei alapján ítélek meg. Az ember minden nemű megsértését vagy elnyomását csupán azért, mert más néphez, más valláshoz vagy más társadalmi osztályhoz tartozik, barbárságnak tekintem.

Zamenhofot az 1800-as évek végén, az 1900-as évek elején, a fiatal eszperantó mozgalmon belül némelyek önbírálatra, nézeteinek bizonyos korlátozására akarták bírni, a római katolikus és az ortodox keresztény egyházak mintegy védelmezve vele szemben.

Zamenhof válaszaiban, mint láttuk, mindenkor az egyházak mondandójának, tanításának közös elemeit emelte ki, az egyházak gyakorlatával nem bizonyos, hogy egyet értett, de mint minden területen, itt sem akart testületet helyettesíteni. Főképp – nem nyilatkozott minden eszperantista nevében, akiknek személyes szellemi szabadságát mindenkor értékelte és hangsúlyozta.

Maga egyre inkább (1905, 1912) a magánembernek – a tiszteletnek örvendő, az esperantó dolgaiban közismerten és kétség kívül leginkább felkészült magánembernek – a pozíciójába, ”jogállásába” próbált visszavonulni. Ez azzal a törekvéssel is összhangban volt, hogy a nyelv és a nyelvi közösség életét véletlenül se terhelje meg túlzott intézményes súlyával, bármilyen „megköveteltnek vélhető” tekintélyével, hogy a nyelv sorsát valóban a beszélők spontánul alakuló és tudatosan, magát szervezve építkező közösségére bízta.

Matthias művében később a hangsúly már nem Zamenhof személyén van. Szó esik viszont családjától, követőiről, s főképp az egyházak körében meginduló szervezőmunkáról.

1903-ban Peltier és Auron megalapítják az Espero Katolika (Katolikus Remény) c. lapot. 1906 az első pápai áldás éve. 1907: esperantó nyelvű mise, prédikáció. 1910: az első Katolikus Esperantó Kongresszus és a Nemzetközi Katolikus Esperantista Egyesület (IKUE) megalakításának éve. Megtudjuk, hogy az IKUE, a maga álláspontja szerint, mennyei pártfogókkal is rendelkezik. – Nyilván (az egyház más alapállása folytán) nem áll ez azonos értelemben a protestáns esperantó mozgalomra. Ennek munkájáról Matthias első megjegyzései, a 1906. évhez kötődnek 1908-ban Paul Hübner kezdte el kiadni az Esperanto en la servo de la Dia Regno című újságot, a mai Dia Regno (Isten Ország) közvetlen elődjét. 1911-ben meg alakult meg a Kristana Esperantista Ligo Internacia (KELI) elődszervezete. 1926-ban megjeleni az esperantó Ó- és Újszövetség.

Matthias kitér a hitlerizmus esperantót fékező, kezdetben még csak ürügykereső fellépéseire, arra is, hogy a KELI (vagy németországi képviselői) nem határolódtak el Hitlertől – mígnem 1936 februárjában Martin Bormann kendőzetlen esperantóellenes rendeletet írt alá.

“Mivel kevert nyelv létrehozása ellenkezik a nemzeti szocializmus alapelveivel, és végeredményben csak az államok feletti hatalmak érdekében állhat, a Führer helyettese megtiltja az összes pártagnak és a pártszervezetek tagjainak, hogy bármiféle mesterséges nyelvi egyesülethez tartozzanak. 1936. június 20-án “Heinrich Himmler Gestapo-főnök önfeloszlatásra szólítja fel a németországi esperantó szervezeteket”.

Viszonylag részletes képet kapunk a zsidó Zamenhof család tragikus sorsáról s más esperantisták szenvedéséről, erőszakos haláláról. Zamenhof fiát agyonlőtték, lányait, Zofiát és Lidját, 1942-ben a treblinkai koncentrációs táborban gyilkolták meg. Értesül az olvasó Titus Brandsma holland karmelita szerzetes vértanúhaláláról is. A sztálinizmus esperantista áldozatairól, köztük Vlagyimir Varankin (a jelentős esperantó író) és Ernest Drezen (jelentős esperantó terminológus) kivégzéséről is szó esik.

Részletes áttekintést nyerünk a pápának és a püspököknek az esperantóhoz való viszonyáról. Nevek és évek: X. Pius – 1906-1914 között évenként áldását küldte az Espero Katolika lapnak. VI. Pál, 1975. II. Pál – 1991. II. János Pál – 1994, 1997. A pápák néhány mondatos szövegei örömmel töltenek el sok esperantistát. Ennél nagyobb jelentősége van például egyrészt az esperantó nyelvű liturgia gondos fejlesztésének, illetve annak, amikor az esperantó általánosabb egyházi használatáról indul vita. “1991-ben rendezték meg a Vatikánban az I. Rendkívüli Európai Szinódust, amelyen Jakubinyi atya közvetlenül is síkra szállt az esperantóért mint az egyház új nyelvéért.” A sajnálatos korábbi ellenszélről is olvashatunk az 1995-ben megjelent esperantó miscellány (*Meslibro*) ide idézett előszavában: “azt esperantó nyelv nem rendelkezik olyan tulajdonságokkal, hogy liturgikus nyelvnek lehetne tekinteni, és liturgikus eseményeknél rendszeresen alkalmazni lehetne, azon oknál fogva, hogy nem a nép nyelve (Decem iam annus: körlevél, 1978. június 5.).

A második világháború utáni korok leírásában a szerző még erőteljesebben koncentrálna az egyházi alkalmazások történetére. 1950-ben a katolikus eszperantisták tizenegy év szünet után tudtak kongresszust szervezni. Az ötvenes-hatvanas évekig, mondja Matthias, a kelet-európai országokban nagyon nehéz volt a helyzet, a keleti és nyugati keresztény eszperantisták együttműködése akadozott. Matthias azt is érzékelteti, hogy a keresztények körein belül is voltak legyőzendő távolságok: nem voltak magától értetődőek a közös rendezvények vagy szertartások abban az időben. 1963-ban Szófiában a kongresszuson orosz ortodox pap prédikált a szófiai Alekszandr Nyevszkij székesegyházban, ugyanakkor más helyen mondott szentbeszédet Adolf Burkhardt evangélikus lelkész, a KELI "képviselésében". Az első Ökumenikus Eszperantó Kongresszust 1968-ban tartották Limburgban. 2001-ben felvetették, hogy a KELI metodista, baptista, adventista, evangélikus, egyéb szekciókat alkothatna.

Külön fejezet vizsgálja a katolikusok nyelvi megoszlását. Ez egyrészt rendkívül sokszínű (a beszélt nyelvek 36%-a „egyéb”), összességében mégis határozottan kiemelkedik a spanyol (22,3%) és a portugál (12%) anyanyelvű katolikusok száma (22,3 %); az angol anyanyelvűeké 6.7 %. A nemzetközi katolikus közösségek nyelvi nehézségei nyilvánvalóak, ezt a szerző idézetekkel támasztja alá. Az eszperantó és az esetleg újra erősödő latin gondolatához kapcsolódva különféle véleményekkel találkozott a szerző az egyház mértékadó képviselői körében is.

Az eszperantó alkalmazása a keresztények között c. fejezetben első helyre kerül a világháló szerepének ismertetése. II. János Pál a Szentlélek adományának tekinti a világhálót. Bár felmerülhetne a kérdés, hogy nem adott-e bele a világhálóba némi részt a Sátán is, a Jó lehetősége nyilván itt is adva van, még pedig nagymértékben: csak persze az a fontos, hogy mire használjuk az internetet. 1993-tól elérhető az Espero Katolika és a Dia Regno szerkesztősége.

Külön fejezetet kap a *nyelvi probléma az Európai Unióban*. A kiindulási alap az Alapvető Jogok Chartája, amelyet Az Európai Unió 2000-ben fogadott el. A kulturális és nyelvi sokféleség tiszteletben tartásának elvén túl ez kimondja, hogy az Európai Unió intézményeihez minden személy írásban, a Szerződés bármely nyelvén fordulhat. Az Unió azóta is bővül és tovább fog bővülni. A dokumentumok fordításai nem mindig jelennek meg minden hivatalos nyelven, és nem minden hivatalos nyelven jelennek meg időben. Nem fordítanak az Unió ülésein minden nyelvre. Számos további jogszerűtlenségre, nyelvi hátrányos helyzetre tér ki a fejezet, pl. alkalmazásban, pályázati rendszerekben való eleve rögzített vagy a gyakorlatban tapasztalható egyenlőtlenségekre, nyelvi hátrányokra, illetve adott csoportok előnyeire, kiváltságos helyzetére.

Az Európai Szabadalmi Hivatal, mely korábban a szabadalmakat lefordította az Unió hivatalos nyelveire, 2000-ben azt javasolta, hogy a takarékoság végett a továbbiakban csak a Hivatal három munkanyelvére fordítsák le a szabadalmakat. Az európai nyelvek fejlődését (a terminológiák karbantartását) csak az szavatolná, ha a szabadalmakat minden uniós nyelvre lefordítanák. Matthias szerint a másik ilyen, a soknyelvűséget jó színvonalon megőrző megoldás az eszperantónak „a nemzetközi kommunikációban való alkalmazása” volna, mely a nyelv széleskörű oktatásával járna együtt. Matthias egy internetes vitát idéz, ahol Josef Ducloyer kérdésére Michel Barnier, az Európai Unió biztosa válaszol.

Kérdés (Josette Fucloyer): Hogyan kívánják megoldani a nyelvi problémát az Európai Unió bővítésében? Nem lenne-e itt az ideje, hogy megteremtsek az egyszerű emberek Európáját, és

elkezdjenek tanítani az EU összes általános iskolájában egy olyan, nemzetközi kommunikációra alkalmas nyelvet, amely semleges, egyszerű és mindenki számára hozzáférhető, mint például az eszperantó?

Barnier: Amint már mondtam, azon vagyunk, hogy Európát közelebb vigyük polgáraihoz, és kétlem, hogy egy holt nyelv használata pozitív lépés volna ebben az irányban.

Matthias tehát világosan érzékelteti az Európai Unió képviselőjének merev, értetlen hozzáállását, mármint az eszperantóval kapcsolatos ilyen felvetéseket illetően. Másfelől felmerülhet az olvasóban a kérdés, nem volna-e helyesebb az eszperantó alkalmazásának t ö b b lehetséges változatát felvetni, s ezzel próbálni alaposabb vitába bevonni nemcsak a “hivatalt”, hanem a polgárokat is, akik többnyire szintén nem figyelnek az eszperantó gyakorlók vagy szorgalmazók érveire? Mint Gados László többször figyelmeztetett rá, a szélesebb körű vita eredménye lehet csak az, hogy végül az Unió hivatalai valóban kellő figyelemben részesítsék az eszperantóval kapcsolatos kezdeményezéseket.

Az eszperantót beszélők tudják (de Matthias a szokottnál formásabban adja elő), hogy az eszperantó milyen előítéletek érik, milyen választ adott ezekre például Claude Piron, (aki egyébként, megjegyzem, valamilyen szorongást vél felfedezni az eszperantó eleve hátrító személyek viselkedésében). Arra, hogy a nyelvtanulásban propedeutikus, előkészítő, tanuláskönnyítő szerepet tölthet be más nyelv korábbi tanulása, s hogy az eszperantó esetében ezt, bár ez szinte kézenfekvő, kísérletek is vizsgálják, Matthias szintén felhívja a figyelmet, hangsúlyozva Helmar Frank kísérletének eredményeit.

Mindamellettt Matthias az eszperantisták körében általánosanál kissé nagyobb mértékben figyel az ellenérvekre is: vajon nem lehetnének-e negatív hatásai az eszperantó elképzelt, esetleg bekövetkező dominanciájának is? Válaszai végső soron ebben a tekintetben is az eszperantó mellett szólnak, de korántsem tetszeleg a mindentudó jós szerepében. Mindenesetre bízik egy annál jobb lehetőségben, mint amilyen egy nemzeti nyelv fő nemzetközi nyelvként való általánosulása, a feltehető kulturális presztízs negatív következményeivel. Negatívan ítéli meg például egyes német és francia közszereplők hozzáállását, akik olykor arra hajlanak, hogy a maguk nyelvének pozícióit – Matthias szerint – túl könnyen, fölöslegesen adják fel.

A kis könyv függelékében Kiss Horváth József röviden elmondja az eszperantó és az ortodox egyház kapcsolatának fejlődését, könnyen áttekinthető kronológiát ad (1. alább), megadja a rövidítéseket és a legfontosabb szervezetek (IKUE, KELI) internetes hozzáférhetőségét. A kötet végén a rövid nyelvtani áttekintés szintén magán viseli a fordító keze nyomát, a fordításon túlmenően is.

A kötetet – stílusosan – a három legfontosabb keresztény ima (a *Miatyánk*, az *Üdvözlégy* és a *Hiszekegy*) katolikus változata olvasható eszperantóul.

Ulrich Matthias most már több nyelven megjelent könyvének kissé más szerepe lehet az “eszperantó piacon” és a “magyarországi szellemi piacon”. Eszperantó nyelven megvannak az előzményei, mind az egyházi alkalmazást, mind az eszperantó történetét, az eszperantó üldöztetését, kulturális értékeit illető fejtegetéseinek. Ez a jelen kiadvány jegyzeteiben is jól látható, jól követhető. Magyarországon is elérhető (ha másutt nem, az Idegennyelvű Könyvtárban) – eszperantóul – egyfelől Ulrich Linsnek a *Danĝera Lingvo* c. műve (1988) vagy Pechán Alfonz mozgalomtörténete (*Gvidlibro por supera ekzameno, 1964, 1966, 1979*), amelyek legalábbis “az első száz évről” jó áttekintést adnak, s amelyekre Ulrich Matthias

és/vagy Kiss Horváth József nemegyszer hivatkozik is. A latin nyelv egyházi használatának történetéről az ökumenikus mozgalmat megelőző időből Matthiasnál is részletesebb képet ad Jerzy Korytkowski: *Internacia lingvo en eklezio kaj mondo* (IUE – Centro. Romo, 1976) c. könyve: ez a jelen *kiadványnál* nagyobb igényű Matthiasnak egyik jelentős támasza volt munkájában; mindamelllett Korytkowski értelemszerűen nem ad hírt mindarról, ami az 1970-es éveket követte.

Az eszperantó hasznosításának mai lehetőségeit néhány éve a Budapesti Orvos-Egészségügyi Eszperantó Szakcsoport foglalta össze (És még mire jó nekem az eszperantó? - 2002). A nyelvészeti vonatkozások Szerdahelyi István könyveiben, tankönyveiben, Cseresnyési László, Benczik Vilmos könyvrészleteiben, Varga-Haszonits Zsuzsa cikkeiben (Fodor: A Világ nyelvei, 1999, Akadémiai Kiadó) megtalálhatók. A kapcsolódó “európai” kérdéseket és nyelvpolitikai kérdéseket például Gergely Mihály Ébredj, emberiség, 2001). Gados László régebbi (pl. Egyenes beszéd – nyelvügyben, 1999) vagy Deme László újabb írásai vetik fel határozott formában (Deme: *Nyelveink jövője és jövőnk nyelve*, 1990). Az eszperantó irodalomról és magyarországi vonulatáról többen írtak és szóltak különböző időkben. (Kökény, Kalocsay, Benczik, Tófalvi, L. Golden, Ertl). Részletes története van eszperantóul a magyarországi eszperantó munkásmozgalomnak is: Barna Zoltán: *La laborista Esperantomovado en Hungario* (1913-1934). Van magyar nyelvű kötet Kalocsay Kálmán tevékenységéről, amely az eszperantó irodalom fejlődéséből is megmutat egy fontos korszakot (Csiszár Ada: *In memoriam Kalocsay Kálmán*). Rátkai Árpád sokat írt az eszperantó magyarországi fogadtatásáról, az eszperantót illető vitákról és a szervezeti keretek fejlődéséről is.

Nincs azonban, tudtommal, illetve nem volt eddig az eszperantó egyházi alkalmazásának ehhez a könyvhöz fogható magyar nyelvű, nyomtatásban megjelent összefoglalása, bár persze vannak, akik eddig is kitértek a témára (vö. pl. *És még mire jó nekem az eszperantó*, 2002, 28-29. l.). Hasonló tartalmú ugyanakkor a Kóbor Lajos most könnyen elérhető honlapja (l. alább).

Ulrich Matthias könyvének, mint láttuk, v a n kifejezetten magyar vonatkozása – Jakubinyi tevékenysége folytán, de az egyházak és az eszperantó egyházi alkalmazásának kérdésében általános európai képet próbál festeni (a tengeren túli dolgok kívül esnek témáján, az ortodox kiegészítés Kiss Horváth Józseftől származik).

A katolikus eszperantisták törekvései mellett Matthias szól a protestánsokéiról is, nem feledkezett meg a remonstránsokról sem, akiknek képviselője, Gerit Berveling sokat tett mind az eszperantóért, mind az ökumenikus szellem kiterjesztéséért. Talán figyelmet, több figyelmet érdemelt volna a bahai vallás és az eszperantó kapcsolata, hiszen a vallások közötti közeledés gondolatában a bahai mozgalom megelőzte az ökumenizmust, az eszperantó-mozgalom történetében a bahai vallási törekvések nem elhanyagolhatók, de Lidja Zamenhof tevékenysége is ide volna kapcsolható.

Kisebb, technikai hiányosság, hogy lemaradtak a lapszámok, nem egységes a szerző nevének írásmódja (Matthias – Mathias), a tartalomjegyzékbeli cím egy helyen különbözik a ténylegestől (Lejzer Zamenhof – Lazar Zamenhof); néhány elütés, betűhiba is akad. Engem ezek a hibák nem nagyon zavartak (úgyis rosszul látom a betűket, mert egyrészt kicsik, másrészt romlik a szemem). A könyv formája esztétikus. A képek is segítik az olvasót: az ismerős Babel tornya a címlapon, a fiatal Lejzer Zamenhof (1859-1907), Alekszandras Dambrauskas (1860-1938), litván pap, aki a hillelizmust bírálta, Louis de Beaufront (1855-

1935), az eszperantó kiváló francia terjesztője és az ido nyelv egyik kezdeményezője, Emile Peltier, az Espero Katolika alapító szerkesztője (9002-től), I. E. Sirjaev (1887-1933), ortodox pap, az egyik első eszperantó regény írója, O. N. Szerisev (1883-?) vagy dr. Jakubinyi György portréját Kiss Horváth József szerkesztette be, dicséretes módon.

Ulrich Matthias munkája az eszperantó hagyományának abba a vonulatába tartozik, amely két közösséget, két célt igyekszik a kölcsönös erősítés/erősödés érdekében egyesíteni. Az általa kiemelt katolikus egyház olykor egyetemességre, de mindig nemzetköziségre törekedett és nemzetek felettségre törekszik ma is, tehát élő nemzetközi nyelvre van szüksége. Az élő eszperantó nyelv pedig különféle nemzetközi közösségek alkalmazásában fejlődhet tovább, juthat el egyre több emberhez: a vallási közösségek ennek adják világos példáját.

Az eszperantó hagyomány egy másik vonulata, az eszmeáramlatokkal szemben kívánatos viszonylagos függetlenséget hangsúlyozva, azt emeli ki, hogy az eszperantó a kommunikáció általános eszköze: kerüljük tehát el azt, hogy egy lehatárolt közösséggel vagy esetleg túl szűkre szabott értékközösséggel, eszmei mozgalommal, ideológiával elválaszthatatlan kapcsolatba helyezzük, vagy így beszéljünk róla. Ha akarnánk is ezt, úgymint valótlan állítanánk...

Ha mást nem, azt már feltétlenül tudja az eszperantóval foglalkozók java része, hogy a fent körülírt két alapállásnak az együttélése, amióta “az eszperantó – eszperantó”, mindig megvolt, és még sokáig meg fog maradni. Annak ellenére, hogy se nyelvnek, se gondolkodásmódnak árnyalatlan egyetemessége nem állítható célnak – ezt tanúsítja ennek az elkötelezett könyvnek számos kitétele is.

Örülök neki, hogy az eszperantó közösségen belül a tendenciák emelkedő színvonalon érvényesülhetnek. Szívvel gratulálok dr. Ulrich Matthiasnak és Kiss Horváth Józsefnek.

Az eszperantó ismerői az itt is összefoglalt gondolatok többségét nyilván ismerik. Ezért külön is kiemelendőnek tartom, hogy Matthias, ill. a függelékben Kiss Horváth József a szokásosnál pontosabban informál, ködös utalások helyett, ahol lehet, idéz, illetve lábjegyzetben megadja forrásait. Ez jelentős érdem könnyen “nyilatkozó” világunkban. Nem hangsúlyozhatom eléggé a fordítás világos magyar nyelvezetét.

Ismertetésemet azzal zárom le, hogy köszönetet mondok a szerzőnek és a fordítónak: összefoglalásnak is jó, ami alább következik:

Kronológia

Kiss Horváth József munkája, a kötet végén (79-80. l.):

1887. július 27-én dr. Lejzer Markovics Zamenhof kiadja Varsóban az első eszperantó tankönyvet.

1902-ben Emile Peltier atya megalapítja az “Espero Katolika” társaságot, és a következő évtől kezdve kiadja az azonos nevű lapot.

1905-ben az Első Eszperantó Világkongresszus keretében Boulogne-sur-Merben első ízben gyűlik össze nagyszámú katolikus eszperantista.

1910-ben megrendezik az Első Katolikus Eszperantó Kongresszust Párizsban. Ennek keretében megalakul az IKUE, a Nemzetközi Katolikus Eszperantista Unió.

1911-ben Antwerpenben protestáns eszperantisták megalapítják a KEL I-t, a Nemzetközi Keresztény Eszperantista Ligát.

1926-ban Londonban a British and Foreign Society kiadja az eszperantó Bibliát (az Ó-s és Újszövetséget).

1945-89-ig a rengeteg akadály ellenére a katolikus eszperantisták élénk tevékenységet folytatnak Közép- és Kelet-Európában is.

1968-ban a németországi Limburgban megrendezik az első Ökumenikus Eszperantó Kongresszust.

1977-ben a Vatikáni Rádió elkezd rendszeres eszperantó adásait (eleinte hetente egy, 1981 óta két, 1998-tól pedig három alkalommal).

Csehszlovákiában a rendőrség letartóztatta a Katolikus Eszperantó Tábor szervezőit; nem sokkal ezután a cseh szekció kénytelen feloszlani önmagát.

1990 novemberében a Vatikán jóváhagyja az eszperantó miseszövegeket.

1991-ben a Világifjúsági Napokon Czenstochowában II. János Pálé papa eszperantóul is üdvözli a résztvevőket.

A 14 éves kényszerszünet után az IKUE cseh szekciója újra szervezni kezdi a Katolikus Eszperantó Táborokat.

November végén Jakubinyi György erdélyi segédpüspök, jelenlegi gyulafehérvári érsek nyilvánosan síkra száll az eszperantónak az egyház nyelveként történő bevezetéséért. 1992-ben a Laikusok Pápai Tanácsa határozatával hivatalosan elismeri az IKUE-t hívők nemzetközi szervezeteként.

1994-től haláláig II. János Pál pápa az évenkénti húsvéti és karácsonyi jókívánásait eszperantóul is elmondta. Ezt a hagyományt XVI. Benedek is követi.

1995-ben Rómában megjelenik eszperantóul "A vasár- és ünnepnapis miseszövegek könyve".

1996-ban a Sebranicei Katolikus Eszperantó Tábor keretében Csehországban megalakul az IKUEJ, az IKUE ifjúsági szekciója.

1997-ben Unterkirnachban (Fekete-erdő, Dél-Németország) megrendezik az első Ifjúsági Ökumenikus Eszperantó Tábor (JET).

Általános audiencia keretében a Szent Péter téren II. János Pál pápa közvetlenül eszperantóul szól az 50. ikre-kongresszus résztvevőihez.

1998-ban Taizében a 2. Ifjúsági Ökumenikus Eszperantó Tábor keretében viták és bibliai beszélgetések folynak eszperantóul

2001-ben Németországban megjelenik az 1.400 oldalas “Adoru” ima- és énekeskönyv.

Linkek:

IKUE:

<http://www.ikue.org/>

Kapcsolódó témák:

<http://www.ikue.org/arkivo/sebrance.html>

http://www.u-matthias.de/latino/latin_hu.pdf

<http://www.museosanpiox.it/sanpiox/espsarandrea.html>

KELI:

<http://keli.chez.com/>

Hasonló témákat érint KÓBOR Lajos írása:

<http://www.ikue.org/cz/informiloj/hungara.htm>

András KÜNZLI cikke, amelyben a hillelizmus és a homaranizmus fejlődésével is foglalkozik, jobban megvilágítja Zamenhof gondolkodásának 20. század eleji fejlődését:

http://www.plansprachen.ch/files/HOMARANISMO_PRELEGO2005-6.pdf

Eseo de Kiselman pri hilelismo – homaranismo:

<http://www.math.uu.se/~kiselman/hilelismo4.pdf>

A Biblia újabb kiadásának, új fordításának rövid ismeretesét olvashatjuk emitt (Gerrit

Berveling fordításáról van szó):

<http://esperanto-usa.org/en/node/708>

Gerrit Berveling tevékenysége:

http://eo.wikipedia.org/wiki/Gerrit_Berveling

Ulrich Matthias könyvének német nyelvű kiadása (1999):

<http://www.u-matthias.de/latino/latein.htm>